

Нестерпним видається героєві оповідання «Живцем поховані» історія Василя Свікліцького, адже "це була наша давня держава, наша батьківщина й дідизна, бо ми з давніх-давен були дворяни, коли ще тут і графа Браницького не було". [1, 270] Династія Браницьких постає як узагальнений образ всіх панів Правобережної України, що "живцем поховали" майбутній можливий розквіт української нації на власній землі.

Цілеспрямоване знищення важливої верстви народу загальмує розвиток українців, але не зупинить їх зовсім. Посесорам важливі матеріальні прибутки та підневільне життя селян. Український селянин не піде робити те, в чому не певний, але за можливих обставин створює середовище, що показує нащадкам лише кращий варіант майбутнього.

Іван Нечуй-Левицький піднімав історії з реального життя. Це дало можливість автору довести, що генетично успадковане прагнення свободи, гідність і честь українського селянина спонукають до обрання ним стратегії активного захисту своїх прав. Перспективою подальших досліджень є розгляд тез трактату на ґрунті інших текстів автора подібної проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нечуй-Левицький І. С. Живцем поховані // Зібрання творів: У 10 т. – К., 1966. – Т. 7. – С. 260–293.
2. Нечуй-Левицький І. С. Сьогочасне літературне прямування / Видання серії «Народня книжка», Павлоград, 2010
3. Тарнавський М. Нечуваний Нечуй. Реалізм в українській літературі. – Київ, 2018
4. Франко І. Життя і побут сучасного селянина на Україні і у Франції // Зібрання творів: у 50 т. – К., 1980. – Т.26

Тищенко К.М., *д.філол.н., проф., ННІФ КНУ імені Тараса Шевченка*

СИСТЕМНІ ДОКАЗИ ГУНСЬКОГО ПЛАСТУ ТОПОНІМІЇ УКРАЇНИ

1. У своїй класичній праці про гунів О. Менхен-Гельфен наводить епізод втечі повсталого проти Візантії у 400 р. готського *Magister militum* Гайни з Фракії за Дунай [Maenchen-Helfen, XXX]. Проводир гунів **Улді́н** вбив Гайну і надіслав його голову імператору Аркадію; той щедро віддячив Улдіну.

Вчинок степовика історично пояснимий. У ті роки про євангелізацію племен гунського кола у Наддніпрянщині згадує у листі до християнки Лети св. Героним/Ієроним: "Гуни вчать Псалтир (!), холодна Скіфія зігріта вогнями віри (це у 403 р.! – К.Т.), рум'яне військо готів возить з собою в походах церкву-намет; тому, можливо, і воюють вони проти нас на рівних, що мають однакову релігію"¹ [Hieronimus].

Християнізовані племена дедалі частіше наймалися до римського війська. 394 р. аланський ватажок Саул зі своєю кіннотою приєднався до військ Східного Риму Феодосія I. 398 р. і 402 р. алани служили Стіліхону, який був *Magister militum* Західної Римської імперії. Коли 405 р. Стіліхон стримував вторгнення на терени імперії готів Радагаста, проводир гунів Улді́н привів своє плем'я з союзниками (германцями скірами) й найнявся на службу до римлян.

2. Після укладання орієнтаційної картосхеми півсотні потенційно можливих топонімічних продовжень основи Улд(ін)- було зауважено у західній частині слов'янського топонімічного ареалу помірну просторову близькість 17 топооснов нім.

---

¹ Hunni discunt Psalterium, Scythiae frigora fervent calore fidei: Getarum rutilus et flavus exercitus, Ecclesiarum circumfert tentoria; et ideo forsitan contra nos aequa pugnant acie, quia pari religione confidunt.

Olden- (у т.ч. 14 Oldendorf) і топонімів на давніх слов'янських землях Ludendorf, Lüdendorf, а також Leutendorf (2) у Баварії. Це зміцнило ще слабке тоді припущення про синхронність цих основ з епохою праслов'янської метатези плавних. Сюди міг бути причетний і генонім слов'ян-*лютичів*.

3. Що до германської групи топонімів, то їхня основа явно давніша від данського династійного ім'я Ольденбургів. У Німеччині відомі щонайменше 7 ойконімів Oldenburg. Однак цей локальний династонім XV ст. у принципі не міг дати 20 назв (!) Oldendorf і Oldenrode у Нижній Саксонії та ще 5 Oldendorf – в інших землях Німеччини; також Oldenstorf і Oldendorp, Oldenbüttel (2), Oldenborstel, Oldeborg, Aldenburg (!), Holdenreute, не кажучи про форми з прадавньою вокалізацією -l- Oudenburg і Oudenberg і початковими H- Huldenberg (!) у Бельгії, Huldigen = Huldange у Люксембургу (дані добути з величезної бази 1,7 млн. топонімів у [microsoft_encarta_atlas]). З очевидністю, основа тут не Oldenburg, а Olde(n)-/ Hulde-/ Holde-. Діагностичною є назва Oldenstorf з морфемою род. відм. -s-, яка додана до Olden- і тому суперечить трактуванню -en- як ще однієї морфеми з тим же значенням род. відм.

Також привертає увагу сенс супровідних морфем у композитах: ниж.-нім. Rode 'рада; суд'; що більше, двічі нім. Büttel 'судовий виконавець' (!); Borstel ст. 'скуйовджене волосся', тепер – 'пензель', Berg 'гора'. Крім того, у Німеччині всі ці назви часто містяться серед вивчених раніше явно слов'янських топооснов (Woserin, Breesen, Glave тощо), що можуть відповідати гунському часу.

4. Гіпотеза метатези плавних дає змогу переконливо пояснити топонімічні продовження основ усіх трьох варіантів ім'я Улдїна – Оулд-ης за Созоменом, Uld-in за Орозієм і Huld-in за Марцелліном Комесом. До всіх трьох форм імені відомі класичні етимології, які свого часу запропонували О. Прицак, О. Мельхен-Гельфен і Хюн Джим Кін. Жодний з цих трьох варіантів ім'я не виглядає тепер як нібито викривлення початкової форми – адже знайдено топооснови, які можуть бути континуантами всіх трьох форм ім'я Улдїна.

5. При цьому внаслідок давньої метатези слід було б очікувати континуанти Люд-/Лют-/ і Луд-/Лут-, а також Людин-/ Лутин-. Попередній перегляд уже досліджених районних топоконтекстів в Україні виявляє значну кількість саме таких назв, які раніше залишалися без пояснення. У тому числі особливий інтерес мають композити, як-от *Безлюдівка* і *Добролюдівка* Хк, або р. *Людимирка* = *Людмирка* у с. Шепетин Рв Дубно. Приклади районних топоконтекстів, де видно просторові кореляції синхоричних топооснов:

• *ЛЮД.авка* Оулд- + ahwa Вн ЖМЕРинка: **СЕВЕРИН**івка, **МОВЧ**ани, **РИЖ**авка, **ТАРАС**івка .**БУД**ьки, **ЗОРИН**ці...; • *ЛЮДВИН*івка Uldin Кв **МАКАР**ів: .**ФАС**ова?; (біля Змійових валів) **СЕВЕРИН**івка, **УЛЯН**івка алан, **СОСН**івка, **ГАВРОН**щина, **МАР'ЯН**івка 2 Мар Іоан...; • *ЛЮТарка* Оулд- + ar (з засвоєним саме тоді суф. -ar) Хм Ізяслав: .**МИХ**ля; Вел. **РАДОГОЩ** Радагаст .**М'ЯК.О**Ти! .Мал. **РАДОГОЩ**; **СИВІР**, **АНТОН**івка, **УЛЯН**івка алан, **ХРИСТ**івка, **ГУТ.ИСЬ**Ка 2, **МИР**не .**КАЛИН**івка .**ЧИЖ**івка; • *ЛЮТЕНські БУДища* Uldin Пл ЗІНЬків: **ХРАПАЧ**ів Яр .**СВІЧ**карівка .**СИВЕРИН**івка .**ПереЛІС**Ки; **ФЕДОР**івка .**ЧОРН**яки, **ТРОЯН**івка!, **БУД**ища...;

• *ЛЮДВИН*івка Uldin Жт Овруч гунс. Варух 'Дніпро': .**ПІХОЦ**ьке *Пішта .**БЕРЕЖ**ість (тут же руч. **СОВ**ки і **РОГ**івка); р. **ЛЮТЕН** = Лютень л. Грезлі; **ГУН**и**Ч**І .**РАК**івщина, **БіГУНЬ**, **ТОВКАЧ**і тюрк. Таугач 'Китай', **ВЕЛІД**ники 2...; • *ЛЮТ*івка Оулд- Чг Сновськ (Щорс):.**РАДВИ**не .**ФІЛОН**івка .**ЩОК**оть, **ЩИМ**ель, **СОФІ**івка .**ІВАН**івка, **ЛИП**івка, **ТОВКАЧ**і, **БезУГЛ**івка *онг-...;

• р. *ЛЮДИМИР*ка!! = *ЛЮДМИР*ка Ουλδ- + emir п Ікви п СТИРу у с. ШЕПЕТИн Рв ДУБНО *daupn-: ОНИШКІвці .ТУР'я; МИРОГОЩа 3, РІДКОДУБи, САТИІв, ОЛИБів, ШЕПЕТИн, ТАРАКАНів, ЯСИНівка; • *ЛУТківка* Кр Мала ВИСКа: АНАСТАСівка .НОВАКівка, ЛЬОДяне, УЛЯНівка, ЛОЗУВАТка .СЕМЕРЕНки, МАР'ЯНівка, РОЗСОХУВАТка .ОЛЕКСАНДРівка, КАНівка .МИРОпіль .НовоСТАНівка, ОНИКієве; • *ЛЮТків* Лв МОСТиська: .ТАМАНовичі манч. темен 'верблюд' .ТОЛУКОВИЧІ монг. далухуачи 'уповноважений' .ЛИПки .МИШЛЯтичі .КОНЮШКи; дБРова, БОЛЯНовичі, ЧИШки, ЗАВАДа, РАДОХИНці, КРУКениця, МАК.УНів, ПІСОК, МЕЛЕШКи. (Див. окреме дослідження цього унікального масиву монгольських топонімів XIII ст. [Тищенко 2020, 743-744]; тепер можна припустити, що частково і гунського часу.)

6. З наведених зразків дослідженого масиву топонімів очевидна повторюваність назв з імовірними прототипами Север (Антіохійський), гуни, Яків, тюрк. *таугач* 'Китай', дслов. *хини* 'гуни'. Це відкриває шлях до системного узагальнення ознак збереження у топонімії України масштабного сліду гунських синхоричних назв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hieronymus – [http://monumenta.ch/text/Hieronymus, Epistulae, 4, 107](http://monumenta.ch/text/Hieronymus_Epistulae_4_107).
2. Maenchen-Helfen O. J. The World of the Huns. – Berkley; Los Angeles; London, 1973. 602р.
3. microsoft_encarta_atlas 2009

Ткаченко А.А., ст. викладач, ННГІ НА СБ України

ПУРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ МОВІ

Мова – найважливіший інструмент пізнання, основний засіб спілкування та мислення. Саме мова є ідентифікатором національності, культури, історичної пам'яті народу.

Під поняттям "мовний пуризм" розуміємо перебільшене прагнення до стилістичної точності, намагання частини мовної спільноти (або певної її групи) очистити мову від синтаксичних конструкцій, слів та ідіом, які не походять в даному випадку з чеської мови, спробу позбавити мову іншомовних елементів, які вважаються небажаними (включаючи ті, що походять з діалектів, соціолектів або стилів тієї ж мови).

Намір позбавити мову небажаного, зберегти чистоту не тільки мови, а й культури, пов'язаний саме із занепокоєнням щодо загрози або втрати національної ідентичності відповідної мовної спільноти, а також із зусиллям створити національну/культурну ідентичність. Прагнення до "мовної чистоти" усвідомлюється тоді, коли нація постає перед великими внутрішньо- та зовнішньополітичними викликами. Мовний пуризм не обмежується одним історичним періодом чи єдиною мовною спільнотою, а становить певну константу культурного та політичного розвитку.

Пуристичні тенденції в чеському мовознавстві стосувалися переважно німецької мови, що можна пояснити головним чином геополітичним становищем чеських земель [1].

Сусідство чеських земель з німецькими призвело до дуже багатих і різноманітних міжкультурних контактів. Це також проявилось і в чеській мові (особливо в її лексиці та фразеології), і певною мірою в німецькій мові, особливо в